

เทศน์เช้า วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘

พระอาจารย์สงบ มนัสสุนโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เห็นไหม เราเกิดมาในสังคมอันมีประเพณีวัฒนธรรม เขาว่าเป็นต้นทุนทางสังคมไง มัน
เป็นต้นทุนนะ มันมีอยู่แล้ว มันเป็นต้นทุน แล้วคนรู้จักใช้มัน กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว
กลายเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ กลายเป็นแหล่งเศรษฐกิจ ถ้าเรามีต้นทุนตรงนี้ โลกเป็นอย่างนั้น
ป่าไม้ ทะเล เป็นต้นทุนทั้งหมดเลย ถ้าเราอยู่ชายทะเล เราจะทำแหล่งท่องเที่ยวได้ สิ่งนี้เป็น
ต้นทุนทางสังคม ต้นทุนของโลกไง

แล้วต้นทุนของชีวิตล่ะ?

ถ้าเราเห็นต้นทุนของชีวิตใช่ไหม ต้นทุนของมนุษย์ มนุษย์นี่เป็นทรัพยากรมนุษย์
เมื่อก่อนคนจีนทรัพยากรของเขามีมหาศาลเลย จนแย่งกันอยู่ แย่งกันใช้นะ แล้วสังเกตได้ไหม
เวลาฮ่องกง เวลาอังกฤษเขามาเช่า เพราะมนุษย์เหมือนกัน แต่เขาได้พัฒนาไป มีการศึกษา
ฮ่องกง สิงคโปร์ มนุษย์เขามีคุณสมบัติมากเลย เพราะอะไร เพราะการศึกษาของเขา การพัฒนา
ของเขา พัฒนาของเขาต้นทุนของมนุษย์ไง

ถ้าต้นทุนของมนุษย์ ทรัพยากรมนุษย์ ต้นทุนตอนนี้พัฒนาขึ้นมาได้ขนาดนี้ ขนาดนี้มันก็เป็น
ประโยชน์ เห็นไหม พัฒนาให้ที่อยู่อาศัยเป็นสิ่งพัฒนาแล้วอำนวยความสะดวก แต่ดูคน
ของเขาสิ เขาต้องเร่งรีบทำธุรกิจนะ เขามีแรงกดดัน เขามีความเครียดไปทั้งหมดเลย เพราะอะไร
เพราะสิ่งนี้มันมี สิ่งที่มีอยู่มีการแข่งขัน มีการต่างๆ มันมี

ถ้าต้นทุนของมนุษย์ ถ้ามนุษย์ทำคุณงามความดี มนุษย์มีปัญญาขึ้นมา มันก็เป็น
ประโยชน์ขึ้นมากับโลก แล้วต้นทุนของเรา ต้นทุนของมนุษย์เรามันมีหัวใจอีกชั้นหนึ่ง ศาสนา
เป็นตรงนั้นไง ทานคือการสละ สิ่งสละเพื่อสังคม เพื่อเจือจางกัน ที่ไหนมีอึดคัดขาดแคลน ที่
เขามี มีมากกว่า เขาจะเจือจางกัน อันนี้ทำให้สังคมมนุษย์อยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข นี่เรื่อง
ของทาน เห็นไหม

เรื่องของศีล คนเรามันไม่เบียดเบียนกัน ปาณาติปาตา การกลั่นแกล้งกัน การเบียดเบียนกัน นี่ปาณาติปาตาคือการทำลายสัตว์ ฆ่าสัตว์ให้ตกลง แต่เราเบียดเบียนกัน นี่ก็เป็นปาณาติปาตา อันหนึ่ง เพราะใจมันคิดแล้ว ถ้าปฏิบัติเนะใจมันคิดแล้ว ใจมันออกไป การลักของ เขา ของนี้เวลาเขาสะละทานเป็นล้านๆ เป็นแสนๆ ล้านนะ เขาสะละกันได้นะ ช่วยเหลือระหว่างประเทศเป็นพันๆ ล้าน ทำไมเขาสะละกันได้ล่ะ นี่เพราะการเสียสละ

แต่ถ้าการคดโกงกัน คดโกงกัน ยึดครองกัน แม้แต่ชนิดเดียวทำให้เกิดสงครามได้ สิ่งที่ทำให้เกิดสงคราม เวลาเด็กวัยรุ่น คนหนุ่ม คนสาวเราออกไปรบ ไปทำสงครามกัน ไปทำสงครามเพราะอะไรล่ะ เพราะความเห็นผิดของผู้ंनाง ถ้าผู้ंनाงมีความเห็นผิด ไซ้! มีการขัดแย้ง แต่ถ้ามีการขัดแย้ง มันมีช่องทางต่างๆ ที่เราจะทำการแก้ไขได้ แต่ถ้าถึงเวลาแล้วอยู่ที่ผู้ंनाง ผู้ंनाงมีวุฒิภาวะขนาดไหน ถ้าผู้ंनाงมีวุฒิภาวะ สิ่งนี้จะเกิดขึ้นมาไม่ได้ แต่การแย่งชิงกัน สิ่งนี้เป็นเรื่องของโลก เวลาเกิดสงคราม เกิดการแย่งชิงกัน

แต่ถ้าเป็นการเสียสละมันให้ได้หมดนะ!

ถ้ามีศีลทำให้สังคมปกติขึ้น แล้วถ้ามีปัญหาล่ะ ถ้ามีปัญหา ปัญหาทางโลกก็ทำให้ประเทศนี้พัฒนา ทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความเจริญ ความเจริญของโลก แต่ในความเครียดของใจมันก็ไม่ไซ้ให้มีความสุขได้เสมอไป ให้มีความสุขได้ ถ้าเราทุกข์เรายาก เรามีใครมาจุนเจือเรา อย่างนี้มันจะเป็นบุญคุณมาก มันจะเป็นความที่ว่าเราจะระลึกถึงคุณของเขา แต่สิ่งนี้มันก็เจือจางกันชั่วคราว

โลกนี้ถึงเป็นอนิจจังไง มีจริงตามสมมติ เห็นไหม ต้นทุนของสังคม ต้นทุนของโลกมันเปลี่ยนแปลงไป โลกนี้เป็นอจินไตย โลกนี้จะเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ตลอดไป มันจะมีความพัฒนาของมันไป มันจะมีการเคลื่อนไหวของมันไป มันไม่อยู่คงที่ของมัน มันจะหมุนไปสภาวะแบบนั้น แล้วกรรม กรรมพาให้สัตว์โลกมาเกิด เกิดในวาระไหน แล้วกรรมพาให้สัตว์โลกมาเกิด ก็ไม่ไซ้เกิดเฉพาะในปัจจุบันนี้การเกิดซ้ำๆ ซ้อนๆ ขึ้นมา สิ่งที่เกิดซ้ำซ้อนขึ้นมาเพราะอะไร

เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ที่ชี้แจงไว้ในพระไตรปิฎกในบุพเพนิวาสานุสติญาณ ย้อนอดีตชาติไปตลอด คนตายแล้วไปเกิดที่ไหน จุตูปปาตญาณ วิชา ๓ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้หูตาสว่างชี้หน้าไว้ขนาดนั้นไง แล้วจะเข้าใจ ในสมัย

พุทธกาลพระเวลาประพฤติปฏิบัติ ผู้ที่ปฏิบัติรู้ง่ายก็ไปถามว่า เพราะเหตุใด พระบางองค์ปฏิบัติจนอยู่ในปากเสื่อนะ เสื่อเริ่มกินกัดเท้าไป นี่ทนเอา

คนเรา เราเจอเสื่อ เราก็วิ่งหนีแล้ว แต่นี่พระนะเจอเสื่อ เสื่อคาบเอาไปกินนะ ท่านก็วิปัสสนาของท่านไปเรื่อยๆ เวลาเริ่มกินกัดจากเท้าก่อน กินไปถึงเอวท่านยังไม่สำเร็จ ท่านวิปัสสนาของท่านไปตลอด จนถึงที่สุดชีวิตของท่านต้องตายไปพร้อมกับความสำเร็จของท่าน เวลาประพฤติปฏิบัติที่รู้ง่ายก็มี ที่รู้ยากก็มี

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย้อนไปอดีตชาติ เคยทำบุญกุศลไว้ เคยทำบาปอกุศลไว้ นางอะไรที่ว่าโดนเผาตาย เห็นไหม เวลาเป็นเมียนกษัตริย์ออกไปอาบน้ำใจ แล้วหนาว ขึ้นมาหนาว จุดไฟผิงกัน ผิงไฟ เห็นไหม พอผิงไฟ จุดกองฟางผิงไฟไป พระปัจเจกพุทธเจ้าเข้ามาปฏิบัติอยู่ในกองฟางนั้น เวลาเผาไฟ สิ่งที่เขาเผาเพราะไม่มีเจตนาเพราะไม่รู้ อันนี้ก็กรรมอันหนึ่ง

กรรมมี จะรู้หรือไม่รู้ ทำผิด ทำชั่ว มันมีของมัน แต่พอไปเห็นเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้ากลัวความผิดใจ หาพินหาไฟมาพยายามเผา เผาไม่ได้หรอก เพราะท่านเข้าสมาบัติของท่านอยู่ เผาขนาดไหน ร่างกายนั้นเผาไม่ได้ สุดท้ายแล้วก็หนีกันไปไง กรรมมาให้ผล เห็นไหม ถึงที่สุดแล้วเป็นพระโสดาบัน ก็โดนเขาจุดไฟเผาตาย

ย้อนไปอดีตชาติ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพูดไว้ในพระไตรปิฎก สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ว่า พาเกิด พาตาย จิตนี้พาตาย พาเกิด ปัญญาที่ในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะย้อนกลับมาตรงนี้ไง ต้นทุนของใจ มีการเกิด เกิดพระพุทธศาสนา เราเกิดมาพบพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาสอนเรื่องทาน เรื่องของผู้ที่มีทาน จิตใจของเขา เขาสละของเขาได้ ไซ้! คนเกิดมาทุกข์ยากทุกคน แล้วเราจะสละของเรา มันสละเพื่ออะไรล่ะ ถ้าไม่เห็นคุณงามความดีของใจ ไม่เห็นความสุขอันละเอียดอันนี้ มันสละไม่ได้นะ

ถ้าเห็นคุณงามความดีของใจ ใจนี้เป็นผู้สละออก มันมีเจตนา มันฝังลง สิ่งที่เราสละออกนี้เป็นวัตถุ สิ่งที่เป็นวัตถุ เก็บไว้มันต้องบอบสลายไป มันต้องเสียหายไปเป็นธรรมดา ถ้าเราได้สละออกไป เห็นไหม มันเป็นทิพย์ คือใจได้สละออกไปแล้ว เราคิดย้อนกลับไปแต่ที่เราเคยทำทานมา กี่ภพ กี่ชาติ กี่ปีแล้วก็ตาม ของสิ่งนั้นจะเป็นสดๆ ร้อนๆ เลย

อาหารไม่เคยบูดเน่านะ อาหารที่เราสละออกไปจากใจ คิดถึงอาหารที่เราสละออกไป แล้ว มันเคยบูดเน่าไหมในความรู้สึกของเรา มันไม่เคยบูดเน่าเลย แต่ถ้าเก็บไว้มันจะบูดเน่า เห็นไหม

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าสิ่งที่เป็นวัตถุเราได้สละมันออกไป สละออกไปนะ แต่ถ้าเรื่องของกิเลส มันไม่ยอม มันจะระลึกของมันไว้ นี่การพัฒนาของใจ แต่คนที่อยู่ระดับนี้เขาจะไม่เข้าใจเรื่องสภาวะแบบนั้นเลย แต่เวลาเขาผ่านพ้นขึ้นไป ใจมันละเอียดขึ้นไป จากสละทาน ถ้าสละทานเรา ยึด ถ้าเราสละมากขนาดไหน มันเป็นภาระรุงรังไปหมดเลย

แต่ถ้าพอเราสละทานเป็นจริต เป็นความเคยชิน เห็นไหม เราสละพอเป็นเครื่องแสดงออกของใจ เราทำเพื่อเป็นความแสดงออกของใจ ใจมันจะพัฒนาขึ้นมา สละสิ่งนี้ขึ้นมา เพื่อจะให้มันสูงกว่า สิ่งที่เขาสละออกมา หัวใจต้องมีค่าเหนือกว่าวัตถุนั้น ถึงได้สละสิ่งนั้นได้ ในเมื่อมีค่าสละสิ่งนั้นไป มันเริ่มเป็นปกติ ศีลมันจะเกิดขึ้นสภาวะแบบนี้ไง ถ้ามีศีล มีสมาธิ เกิดสมาธิขึ้นมา จิตเป็นปกติของใจ แล้วก็มีปัญญาขึ้นมา ปัญญาอันนี้มันจะไปรื้อค้นต้นเหตุอันนี้

ต้นเหตุของชีวิต ต้นเหตุของจิต ต้นเหตุของปฏิสนธิวิญญาณนี้เกิดในครรภ์ของมารดา สิ่งที่เกิดในครรภ์ของมารดา มันมีอวิชชา มีแรงขับเคลื่อนของมัน เห็นไหม ปัญญาอันนี้ ปัญญาที่เกิดพลังขับเคลื่อนอันนี้ มันจะไปทำความสะอาดตัวมันเอง ถ้าทำความสะอาดตัวที่ว่าเป็นอวิชชา คือ ความไม่รู้ มันเป็นพลังงานอันหนึ่ง สังเกตได้ไหมพลังงานมันทำประโยชน์ได้ทั้งหมด มีแรงขับเคลื่อนพลังงาน สิ่งที่เป็นพลังงานเป็นต้นเหตุต่างๆ

จิตก็เหมือนกันมีพลังงาน แต่พลังงานนี้มันเป็นอวิชชาไง คือพลังงานที่มันไม่เข้าใจสิ่งใดๆ เลย แต่เวลาใช้ปัญญาไง ปัญญาเข้าไปทำลายอวิชชาไง แต่ทำลายอวิชชา พลังงานอันนี้ มันพลังงานสิ่งที่มีชีวิต สิ่งที่มีชีวิต พลังงานทุกอย่างใช้แล้วหมดนะ

แต่ความคิดไม่เคยตาย เกิดดับ เกิดดับตลอดไป สิ่งใดถ้าฝังใจมันจะย่ำคิดย่ำทำ สิ่งที่เป็นคุณงามความดีมันไม่อยากคิด สิ่งใดที่เป็นสิ่งที่บาดหมางใจตัวเองมันชอบคิดมาก ชอบเปิดแผลใจ มีแผลเป็นอยู่ที่ใจแล้วก็ชอบเขี่ย ชอบเปิดให้มันมีความเจ็บปวดในใจดวงนั้น

กิเลสมันเป็นอย่างนั้น มันเป็นอวิชชา มันไม่รู้ แล้วมันจะดับวิธีการใดละ มันจะปิดแผลอย่างนี้ได้อย่างไร มันจะทำลายแผลเป็นนะ แผลเป็นแผลของใจมันจะสละออกได้อย่างไร มันใช้

ปัญญาอันนี้เข้าไปกลบเกลื่อน เราทำสมาธิ พอจิตมันสงบขึ้นมา สงบขึ้นมา มันเริ่มเจือจางลง
เฉยๆ แต่มันแก้สิ่งนั้นไม่ได้เพราะมันเป็นแผลเป็น มันไม่ใช่แผลสด แผลสดททายามันก็หาย แต่
แผลเป็นมันฝังอยู่อย่างนั้นใช่ไหม

นี่ก็เหมือนกัน เวลาทำความเข้าใจขึ้นมา มันจะปล่อยวางหมด มันจะว่าง มันจะโล่ง
มันจะสบาย จิตนี้ตั้งมั่น สิ่งนี้แก้กิเลสไม่ได้ สิ่งที่ทำอย่างนี้มันเข้าไปชำระให้ความฟุ้งซ่านมัน
สงบตัวลงเข้ามาเท่านั้น แล้วถ้าเกิดปัญญา ภาวนามยปัญญา ถึงจะสุดมยปัญญา คือ
การศึกษาเล่าเรียน การศึกษา การค้นคว้า การศึกษาดำรงเป็นสุดมยปัญญา การฟังธรรมอยู่
ปัจจุบันนี้ก็ที่สุดมยปัญญา ถ้าเราใช้ปัญญาเราเทียบเคียง เห็นไหม เราเทียบเคียงเหมือน
นักวิทยาศาสตร์ที่เขาใช้เทียบเคียง นั่นคือจินตมยปัญญา

ภาวนามยปัญญาจะเกิดในปัจจุบัน เกิดแบบฟ้าแลบ เกิดแบบปัจจุบัน เกิดแบบทำลาย
เดี๋ยวนั้น เวลาชำระกิเลสเหมือนกับช่างกระดิกหู ฐุแลบลิ้น แต่กว่าจะเป็นช่างกระดิกหู เป็นฐุ
แลบลิ้น กว่าที่มันจะเกิดการทำลายกัน เป็นมรรคญาณในหัวใจ มันต้องสร้างสมไป

เวลาเราฝึกฝน สิ่งนี้มันลำบากตรงนี้ไง เหมือนกับการทำงานก่อสร้าง กระเบื้องแผ่น
สุดท้ายที่ปิดหลังคาคือการทำงานนั้นจบ นี่ก็เหมือนกัน เราวิปัสสนาไปเรื่อยๆ การฝึกฝนมันเป็น
การก่อสร้างตัวขึ้นมาของใจ ใจมันมีมรรคญาณขึ้นมา ปัญญามันพยายามตกแต่งขึ้นมา
ต้องมีสมาธิเป็นฐาน ต้องมีงานชอบ ต้องมีความเพียรชอบ ความเพียรนี้เป็นอันดับหนึ่ง

เวลาเราประพฤติปฏิบัติกัน องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกให้ปล่อยวาง เวลาจะ
ประพฤติปฏิบัติอย่างนี้มันจะเป็นอัตตakilมถานุโยค มันเป็นความเพียรชอบ มันไม่ใช่ความ
เพียรเป็นมิจฉาไม มิจฉาคือความเพียรที่ทำงานที่สะสมกิเลสไป ทำงานยึดมั่นถือมั่น อันนั้นเป็น
ความเพียรเป็นมิจฉา แต่ถ้าความเพียรสัมมามันเป็นความเพียรชอบ ความเพียรชอบย้อนกลับ
เข้ามา มันต้องมีความเพียรไป

เราเข้าใจว่าต้องหยุดอยู่เฉยๆ เราต้องนอนจมอยู่กับกิเลสอันนั้นเป็นมรรคญาณไป อัน
นั้นต่างหากที่ทำให้นอนจม แล้วจะเกิด จะตาย แต่มันอยู่ที่ว่าคนมีบุญ มีบาป อันนี้อันหนึ่ง มัน
จะทำให้สิ่งนี้มันประสบความสำเร็จของเขา ประสบความสำเร็จในทางโลก ในทางความเป็นไป
ของกิเลส ในความเป็นไปของอามิสไป

แต่ถ้าเป็นปัญญาญาณ การฝึกฝนอย่างนี้ แล้วกระเบื้องแผ่นสุดท้ายที่ปิดแล้ว จบกระบวนการการประพฤติปฏิบัติ นี่ช่างกระดิกหู ฐูแลปลิ้นอยู่ตรงนี้ไง

แต่ขณะที่ว่าจะสร้างขึ้นมาเป็นบ้านเป็นเรือนมันทุกข์ยากขนาดไหน ต้องลงทุน ลงแรงขนาดไหน แต่เมื่อมีการสำเร็จ สัมปยุตเข้าไป มรรคญาณมันสัมปยุตเข้าไป วิปยุตคลายตัวออกมา สัมปยุตเข้าไปทำลายกิเลส ทำลายอวิชชาทั้งหมดเลย แล้วคลายออกมา ทำลายด้วยวิชาไง ด้วยปัญญาญาณเข้าไป ทำลาย คายตัวออกมา พอคายตัว วิปยุตคายตัวออกมา จิตนี้พ้นออกมา จิตนี้รอดออกมาเป็นชั้นเป็นตอนเข้ามา จนถึงที่สุดตัวจิตก็ต้องทำลายนะ มันจะพ้นออกมา

จิตนี้กลั่นออกมาจากอริยสัจ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทุกข์ควรกำหนด กำหนดแล้ว ปัญญาญาณได้ทำลายแล้ว นี่ต้นหาความทะยานอยาก สมุทัยขาดออกไป นิโรธะเกิดขึ้น เกิดพร้อมกัน เกิดพร้อมกันในขณะช่างกระดิกหู ฐูแลปลิ้น อริยสัจเกิดจากใจ พร้อมกัน แล้วอริยสัจมันจะฝังไปกับใจ นี่จิตนี้กลั่นออกมาจากอริยสัจ

จนถึงที่สุดตัวของจิตก็ต้องทำลาย ตัวของจิตก็ต้องทำลาย นี่ต้นทุนของใจ เห็นใหม่ จะเห็นการใจทำลายอวิชชา ทำลายแผลเป็นมาทั้งหมด ปิดแผลมาทั้งหมด แล้วตัวมันเอง เห็นใหม่ เป็นผู้มีอิทธิพลไป ทำลายคนอื่นมาทั้งหมด ทำลายสิ่งต่างๆ เข้ามา แล้วตัวมันเองเป็นผู้มีอิทธิพล ผู้มีอิทธิพลจะครอบงำต่างๆ แต่ตัววิชชามันว่างหมด มีอิทธิพลในความที่ไม่มีใครรู้จักมันไง

โลกนี้ว่างหมด ว่างหมด แต่เพราะมันรู้เขา มันถึงว่าคำว่า “ว่าง” ถ้าใครยังพูดว่าว่าง ใครยังพูดว่ามีความสะดวง ความสบาย อันนั้นมันเกิดจากตัวจิตนี้ไปรับรู้ ถ้าไม่เกิดตัวจิตไปรับรู้ ใครเป็นคนให้ค่า ใครเป็นคนให้ความหมาย ใครเป็นคนรับรู้ ถึงย้อนกลับมาถึงเห็นตัวมันเอง แล้วทำลายตัวมันเอง นี่ เห็นใหม่ ต้นทุนของใจ ตัวนี้ตัวปฏิสนธิ ตัวนี้ตัวอวิชชา ตัวนี้คือตัวเรือนยอดของกิเลส ที่มันพาจิตนี้ตายเกิด ตายเกิด เราเกิดในครรภ์ของมารดา เราเกิดในสัตว์ใน กามภพนี่อีกส่วนหนึ่ง

เวลาจิตตัวนี้ถ้ามันทำลายชั้นธออกมาทั้งหมดเลย มันจะไปเกิดบนพรหมอย่าง เดียว พรหม ผัสสาหารคือกระทบ จิตตัวนี้ละเอียดอ่อนมาก เข้าไปทำลายถึงตรงนี้ ต้นทุนตัวนี้ ต้นทุนที่เวียนตายเวียนเกิด แล้วทำลายตรงนี้ทั้งหมด ต้นทุนนี้เป็นต้นทุน ในวิมุตติใจ ต้นทุนในสิ่งที่ว่าเหนือบัญญัติ เหนือทุกอย่างทั้งหมด นี่เป็นความสุขโดย สมบูรณ์ไง

ต้นทุนของโลก ต้นทุนของสังคม ต้นทุนของชีวิต ต้นทุนของต่างๆ หัวใจนั้นะ สิ่งต่างๆ ได้มานี้เป็นหัวใจ สมบัติต่างๆ ตำแหน่งหน้าที่การงานต่างๆ เพราะมีต้นทุนชีวิตนี้เราถึงได้สิ่งนั้นมา สิ่งนี้เป็นสิ่งที่เป็นเปลือกๆ ทั้งนั้น เป็นปัจจัยทั้งนั้น ถ้าเราถึงเห็นตัวจริงของเราขึ้นมา แต่สิ่งนี้เป็นเครื่องดำเนินนะ จิตนี้ต้องดำเนินเข้าไป ความรู้สึกต้องดำเนินเข้าไป เพื่อทำลายถึงอวิชชาทั้งหมด แล้วมันจะมีความสุขตามความเป็นจริงของศาสนาเรา เอวัง